

Betreft: Bijdrage CDON ontwerpbesluiten Wet dieren

Amstelveen, 29 maart 2010

Geachte heer, mevrouw,

Graag maakt de Coalitie DierenwelzijnsOrganisaties Nederland (CDON) in het kader van de consultatieronde gebruik van de mogelijkheid een reactie te geven op het ontwerpbesluit Houders van dieren. Waar relevant zullen we ook de ontwerpbesluiten Diergeneeskundigen en Dierlijke producten in ons commentaar betrekken.

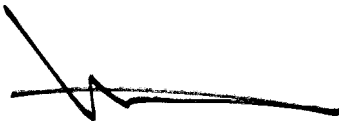
Wij hebben dienaangaande een aantal:

- algemene punten. Deze betreffen de conceptuele kaders van de wet en de ontwerpbesluiten en worden met concrete voorbeelden toegelicht;
- specifieke opmerkingen en vragen – voor zover zij niet al aan de orde zijn gekomen als concreet voorbeeld. Deze zijn bedoeld als opbouwende kritiek, maar laten onverlet dat wij fundamentele bezwaren tegen de ontwerpbesluiten hebben. Meer dan dat, in niet weinig gevallen vormen zij hiervan verdere adstructie;
- kanttekeningen over de vorm en procedure.

Verder verwijzen wij graag naar de inbreng van individuele organisaties die lid zijn van de CDON, zoals de Dierenbescherming, de Hondenbescherming, Stichting AAP, Bont voor Dieren, Dier en Recht, Rechten Voor Al Wat Leeft en Wilde Dieren de Tent Uit.

Uiteraard zijn wij gaarne bereid een en ander nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

Wim de Kok
Voorzitter CDON

Algemeen

1.

De Wet dieren en de daarbij behorende uitvoeringsregelgeving is destijds aangekondigd als bekroning van een door de minister van LNV als ‘ambitieuw’ gekarakteriseerd beleidsprogramma, het ‘drieluik dieren’ (Kamerstukken II 2007/08, 28286, nr. 76; 31389, nr. 2, Handelingen 2009/10, nr. 11, p. 781). Vereenvoudiging van bestaande regelgeving werd daarbij voorgesteld als subdoel (Kamerstukken II, 2007–2008, 28 286, nr. 100, p. 57). Al eerder hebben wij aangegeven die ambitie niet terug te vinden in de Wet dieren. Nu moeten wij ook constateren dat deze ontbreekt in de ontwerpbesluiten. Meer dan dat: hét oogmerk blijkt ‘vereenvoudiging van de voorheen geldende regels’ te zijn (NvT Besluit Houders van dieren, 1.1). Het subdoel is klaarblijkelijk tot hoofddoel gepromoveerd en van het hoofddoel is weinig over: gesproken wordt hoofdzakelijk over ‘continuering’ van bestaande regelgeving (NvT Besluit Houders van dieren, p. 7, 11, 20, 21, 22, 32, 33, 36).

Deze bestaande regelgeving dateert voornamelijk uit de jaren negentig van de vorige eeuw.¹ Sinds die tijd heeft de maatschappij veel meer oog gekregen voor het welzijn en de belangen van de dieren die zij herbergt en is er klemmende aandacht gekomen voor problemen inzake onder meer milieu, klimaat en biodiversiteit die met dierlijke productie gepaard gaan.² Bovendien heeft de wetenschap aangaande dieren en mens-dierrelaties – ethologie, cognitiepsychologie, neurobiologie, ethiek, rechtskunde, sociologie, *cultural studies* et cetera – een grote vlucht genomen. Te verwijzen valt onder meer naar de inhoud van vakbladen als *Applied Animal Behaviour Science*, *Animal Cognition*, *Journal of Animal Law*, *Anthrozoös* en *Society & Animals*. Een positieve uitzondering daargelaten (artikel 4.4, Besluit dierlijke producten) lijkt het, de ontwerpbesluiten en hun toelichtingen lezende, alsof dit alles bijna volledig aan het ministerie is voorbijgegaan.

Saillant voorbeeld daarvan: de beschrijving van de ‘vijf vrijheden’ in de wet. Allereerst, deze zijn niet, zoals telkenmale abusievelijk in LNV-publicaties wordt vermeld, van het Brambell Committee, maar van de Farm Animal Welfare Council.³ Zij dateren bovendien niet, zoals de Raad voor Dierenaangelegenheden in haar nieuwste nota stelt, uit 1965, maar uit 1979.⁴ Belangrijker is echter dat dierenwelzijn gedefinieerd wordt vanuit de *afwezigheid* van ongerief.⁵ Daarmee wordt, zoals ook de Raad voor Dierenaangelegenheden opmerkt, het belang van positieve ervaringen miskend: ‘Positieve

¹ En ook toen was de regelgeving voornamelijk bepaald door de wijze waarop dieren werden behandeld, niet door de wijze waarop dieren behandeld zouden moeten worden. Zie Dierenbescherming, *Tien jaar Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Voorgeschiedenis, ontwikkeling en huidige stand van zaken* (Den Haag 2003), Dirk Boon, *Nederlands dierenrecht* (Arnhem 1983).

² Zie onder meer World Watch Institute, *Livestock and Climate Change* (2009); Compassion in World Farming, *Beyond Factory Farming. Sustainable Solutions for Animals, People and the Planet* (2009); H. Blonk e.a., *Milieueffecten van Nederlandse consumptie van eiwitrijke producten* (2008); M. Appleby, *Eating our Future* (2008); James N. Galloway, ‘International Trade in Meat: The Tip of the Pork Chop’, *Ambio*, 36, nr. 8 (December 2007); DEFRA, *Environmental impacts of food production and consumption* (2006); LEAD, FAO, *Livestock’s long shadow. Environmental issues and options* (2006).

³ F.W. Rogers Brambell, *Report of the Technical Committee to Enquire into the Welfare of Animals kept under Intensive Livestock Husbandry Systems* (Londen 1965); John Webster, *Animal Welfare. Limping towards Eden* (Oxford 2005) p. 12.

⁴ Dat wil zeggen, voor zover kan worden nagegaan. Zie <http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm>

Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencrèche Lenie • t Hart

aspecten van welzijn als plezier en tevredenheid, het welzijn in de zin van welbevinden, blijven in deze en vergelijkbare definities veelal buiten beschouwing.’ (RDA, Verantwoord houden, 2010, p. 12).

2.

Bij de behandeling is er, door politieke partijen, maatschappelijke organisaties en rechtsgeleerden, forse kritiek geuit op het feit dat er nieuwe wetgeving tot stand komt zonder evaluatie van de huidige wetgeving. Tijdens de parlementaire behandeling is geopperd dat die evaluatie ook kan plaatsvinden vóór de opstelling van de uitvoeringsregelgeving (Handelingen 2009/10, nr. 10, p. 698). Dat de Wet dieren is aangenomen door de Tweede Kamer, lijkt in niet onbelangrijke mate aan deze gedachte te danken. Echter, van enige evaluatie van de ‘gecontinueerde’ regelgeving in het ontwerpbesluit Houders van dieren ontbreekt elk spoor. Correctie is hier vereist. Of door alsnog serieus te evalueren of door te erkennen dat van serieuze evaluatie geen sprake is.

3.

In het verlengde van de twee vorige punten treft de hooguit summiere aanduiding van ethische beoordelingen en doel-middel-afwegingen ons onaangenaam. De ontwerpbesluiten zeggen uit te gaan van de intrinsieke waarde van dieren, maar daar blijkt in de uitwerking weinig van te kloppen.

Allereerst wordt de ‘nee, tenzij’-benadering, die uit de intrinsieke waarde voortvloeit, niet overal in acht genomen. Dit regardeert de Wet dieren, maar het Besluit houders van dieren voegt daar het zijne aan toe. Voor wat betreft het eerste, bij eerdere gelegenheid hebben wij al aangegeven dat het afschaffen van het ‘nee, tenzij’-principe bij het doden van productiedieren een conceptuele misser is. De rechtvaardiging die in de Nota van toelichting bij het ontwerpbesluit Houders van dieren wordt gegeven, getuigt hier wederom van. Er wordt een beroep gedaan op een bestaande gang van zaken en op ‘maatschappelijke overeenstemming’. Zonder te betwisten dat het doden van dieren voor sommige vormen van productie regel is en voorlopig zal blijven, zijn beide gronden ver onder de maat. Als een bestaande gang van zaken in zichzelf een rechtvaardigingsgrond zou vormen, dan verliest elke poging tot maatschappelijke verbetering haar legitimiteit. Verder is de maatschappelijke overeenstemming niet volledig – en het is de kern van de democratische rechtsstaat dat daarin van minderheidsstandpunten rekenschap wordt afgelegd. Miskend wordt daarbij, en dit is een belangrijk punt, dat er evenzeer grote maatschappelijke overeenstemming bestaat dat het doden van dieren voor bepaalde productiedoeleinden *niet* gerechtvaardigd wordt geacht. Te denken valt aan de productie van hondenvlees, foie gras, bont, berengal, muskus, levertraan, tijgerbotten et cetera. De generalisatie in de Nota van toelichting is kortom feitelijk onwaar. Ironisch is bovendien dat de overheid op veel andere momenten juist ingaat tégen grote maatschappelijke overeenstemming.

⁵ Typerend in dit verband is dat de Nota dierenwelzijn – tot welke de Wet dieren in verband zou staan – gebaseerd is op onderzoek van Wageningen UR dat zich expliciet *niet* richt op dierenwelzijn, maar *uitsluitend* op ongerief bij dieren: Animal Science Group, *Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden*, (2007) p. 2. Zie bovendien voor de al even typerende invulling van dit begrip ongerief, D.J. Verdonk, *Het dierloze gerecht*, 2009, p. 473, 305-310.

Conceptueel ook interessant is dat het perspectief van het dier hier geheel wordt veronachtzaamd. Aangenomen mag worden – of minstens, de bewijslast ligt bij hen die het tegendeel beweren – dat bij de dieren in het geheel geen overeenstemming bestaat dat hun dood voor menselijke productiedoeleinden acceptabel is. Zij vormen bovendien met voorsprong de meerderheid. Kennelijk staan de dieren helemaal niet centraal in de Wet dieren en de ontwerpbesluiten, wordt hun bestaan in de maatschappij ontkend of genegeerd, en telt uiteindelijk slechts hun productie. Mocht het begrip ‘intrinsieke waarde’ in de Wet dieren enige inhoud hebben gehad, dan wordt het er hier weer van beroofd.

Zoals gezegd laat het ontwerpbesluit Houders van dieren verdere afwijkingen zien van het ‘nee, tenzij’-principe. Zo valt in de Nota van toelichting te lezen dat ‘ten principale’ geen bezwaren bestaan tegen het scheiden van jonge dieren van het ouderdier eerder dan dat van nature plaatsvindt (p. 20). Uitgaande van de intrinsieke waarde van het dier en de vrijheid tot ontplooiing van het natuurlijk gedrag bestaat hier uiteraard juist wél een principieel bezwaar tegen – en er zullen dus andere, zwaarder wegende belangen in het geding moeten worden gebracht om hiervan af te wijken. Zelfs de positieflijst, die bij uitstek uitdrukking zou moeten zijn van het ‘nee, tenzij’-beginsel, transformeert in de toelichting tot ‘ja, mits’: ‘Een dier wordt op die lijst geplaatst indien gebleken is dat het houden van dieren onder normale, in Nederland te verwachten omstandigheden mogelijk is’ (p. 10). *Mogelijk* dus, niet: *wenselijk* – terwijl er toch een integrale afweging zou moeten plaatsvinden.

Daar kan het volgende aan worden toegevoegd. De minister heeft gezegd dat ‘per AMvB zal worden aangegeven hoe de verschillende belangen van de dieren en van de maatschappij en de economische belangen zich tot elkaar verhouden en hoe zij tegen elkaar zijn gewogen’ (Handelingen 2 december 2009, 32-2963). Hier nu blijkt hoegenaamd niets van. Dat wil zeggen, duidelijk is wel dat, een zeldzame uitzondering daargelaten, de *gevestigde* economische belangen steeds het zwaarst wegen, maar dit is impliciet, en dat niet toevallig, want dat is tégen het beleden principe dat ‘het dier’ centraal in deze wet zou staan. Op zijn best zijn de belangenafwegingen onduidelijk. Zo noemt de Nota van toelichting Houders van dieren wel milieu en biodiversiteit als belangen die mee zouden wegen (p. 6), maar waar blijkt de inbreng hiervan? De eerlijkheid gebiedt te erkennen: helemaal nergens.⁶ De genoemde alternatieven voor dierlijke productie komen slechts een magere één keer aan bod (NvT Dierlijke producten, p. 5, maar geen paginanummering).

Ook: het genoemde wetenschappelijk onderzoek (NvT Houders van dieren, p. 7) heeft nadrukkelijk betrekking op *ongerief*, niet eens op welzijn, en al helemaal niet op intrinsieke waarde – verwijzingen naar wetenschappelijke publicaties aangaande dit laatste concept schitteren door afwezigheid. De zinsnede ‘Daarmee vormen deze onderzoeken ten algemene een onderbouwing voor de regels in dit besluit in het licht van de erkenning van de intrinsieke waarde’ (ibid.) kan derhalve niet serieus worden volgehouden. Een ethisch afwegingskader wordt node gemist.

De (toelichtingen op de) specifieke regelingen illustreren dit pregnant. Er wordt gesteld dat:

⁶ In dit opzicht is het ook merkwaardig dat de ontwerpbesluiten louter teruggrijpen op de Nota dierenwelzijn en niet tevens op de Nota duurzaam voedsel.

Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencrèche Lenie • t Hart

- ‘bedoelde onderzoeken ten behoeve van de Nota dierenwelzijn (...) geen aanleiding (hebben) gegeven tot het oordeel dat de lijst van diersoorten die voor productie kunnen worden gehouden, zou moeten worden aangepast’ (p. 11). Echter, elke onderbouwing hiervoor ontbreekt – bedoelde onderzoeken geven juist allerlei grond hiernaar nog eens kritisch te kijken. Bovendien, een zich breder oriënterende Tweede Kamer is al daadwerkelijk tot een herziening gekomen;
- ‘(d)aarbij [bij de handhaving, CDON] niet wordt gedacht aan bestaande en algemeen aanvaarde praktijken voor het houden van dieren.’ (p. 17). Met andere woorden, dierhouders die er praktijken op na houden die als dierenmishandeling zouden kunnen kwalificeren maar ‘algemeen aanvaard’ zijn, worden niet vervolgd. Ergo, niet het belang van het dier krijgt het primaat, maar de bestaande praktijk;
- ‘geen aanleiding (is) gevonden op dit moment andere of meer regels ter zake (= scheiden van dieren) te stellen dan de voorheen geldende onder de GWWD.’ (p. 21). Op grond waarvan is die aanleiding niet gevonden? Er zijn toch diverse problemen bekend die voortkomen uit het te vroeg scheiden van dieren?⁷
- ‘(w)anneer in Europese of nationale regelgeving het doden van een dier is voorgeschreven, (...) daarbij reeds de afweging (heeft) plaatsgevonden of het doden in dat geval noodzakelijk is. Deze afweging hoeft in het kader van dit artikel niet opnieuw plaats te vinden.’ (p. 43). Echter, verre van duidelijk (of waarschijnlijk) is dat bij de genoemde eerdere afweging de intrinsieke waarde van het dier als uitgangspunt is genomen – of zelfs überhaupt is meegenomen;
- ‘(m)et betrekking tot de diersoorten die voorkomen op de lijst voor productie te houden diersoorten (...) de afweging reeds gemaakt (is) dat deze diersoorten uit welzijnsoogpunt op aanvaardbare wijze voor de productie kunnen worden gehouden.’ (p. 54). Nog ervan afgezien dat als oogpunt *welzijn* staat genoemd en niet *intrinsieke waarde*, blijkt hier niets van. Integendeel. De bestaande exploitatie is hier leidend, niet de intrinsieke waarde. Dit is conform de historische ontwikkeling, waarin de intrinsieke waarde inderdaad als *afterthought* ten tonele verscheen. Dit mag worden betreurd, maar niet ontkend – zoals de Nota van toelichting probeert.

Dat laatste verdient nog enige nadere uitwerking. Opvallend in de Nota van toelichting is dat, zodra een bepaling uitdrukking wil geven aan dierenwelzijn en/of de intrinsieke waarde van het dier, dit steeds nadrukkelijk vermeld staat. Dit in tegenstelling tot bepalingen die uitdrukking zijn van gevestigde economische belangen. Daaruit valt geen andere zinvolle conclusie te trekken dan dat het eerste kennelijk bijzonder is, uitgelegd moet worden, dus expliciet wordt toegelicht en het tweede *letterlijk* vanzelfsprekend wordt geacht. Gevestigde economie is *default*. Daar hoeven geen woorden aan vuil gemaakt te worden. Vanuit de denkwereld waarin deze wet is opgesteld is dat normaal. *Stating the obvious* is overbodig.

⁷ Onder meer: N. Latham, G. Mason, ‘Maternal deprivation and the development of stereotypic behaviour’, *Applied Animal Behaviour Science*, 110 (2008) p. 84-108; A.B Riber et al, ‘Effects of broody hens on perch use, ground pecking, feather pecking and cannibalism in domestic fowl (*Gallus gallus domesticus*)’, *Applied Animal Behaviour Science* 106 (2007) p. 39-51; J.M. Loberg et al, ‘Reaction of foster cows to prevention of suckling from and separation from four calves simultaneously or in two steps’, *Journal of Animal Science* 85 (2007) p. 1522-1529; Animal Science Group, *Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden* (Wageningen 2007) p. 25-26, 29; Animal Science Group, *Ongerief bij konijnen, kalkoenen, eenden, schapen en geiten* (Wageningen 2009) p. 25, bijlage 3.

Neem de oppervlaktenormen in de afdeling over varkens. In de Nota van toelichting staat daarover te lezen: ‘Wat betreft huisvesting is vanuit het oogpunt van gezondheid en welzijn zowel het vloeroppervlak als de vloeruitvoering van groot belang.’ (p. 26). Deze zinsnede is een toelichting, jawel, op minimumeisen die de afstandelijke beschouwer juist treffen omdat zij slechts *een curieus minimum aan ruimte aan varkens garanderen*: een luttele één vierkante meter voor een dier van 85 tot 110 kilogram. Zou in de Wet dieren het dier werkelijk centraal hebben gestaan, dan zou juist zijn uitgelegd hoe het toch in ’s hemelsnaam mogelijk is dat, als ‘zowel het vloeroppervlak als de vloeruitvoering van groot belang’ zijn, aan varkens niet vele malen méér ruimte kan worden gegeven dan in de praktijk het geval is.⁸ Dat de demissionair minister inmiddels heeft aangegeven het staande beleid te wijzigen en zelfs deze oppervlaktenormen met twintig procent te willen inkrimpen, maakt de farce compleet.

5.

Behalve zestien miljoen mensen, leven er in Nederland vele honderden miljoenen dieren voor wier welzijn de overheid mede- en/of eindverantwoordelijkheid draagt. Alleen al de Nederlandse vee-industrie ‘produceert’ jaarlijks bijna een *half miljard* vogels en zoogdieren. Het aantal vissen is daarvan vermoedelijk zelfs een veelvoud. De massale, geïndustrialiseerde productie van dieren veroorzaakt niet alleen klemmende welzijnsproblemen, het is tevens één van de grootste factoren als het gaat om de uitstoot van broeikasgassen, waterverbruik en –vervuiling, gebruik van bestrijdingsmiddelen en fossiele brandstoffen, ontbossing, bedreiging van biodiversiteit en volksgezondheid.

Dit brengt met zich mee dat onnodige exploitatie van dieren dient te worden beperkt en dat voor zover dieren worden gebruikt, hun welzijn optimaal moet worden gewaarborgd. Noch het kader van de Wet dieren, noch de invulling daarvan met de huidige ontwerpbesluiten zijn hierop toegesneden.

Laat hier geen misverstand over bestaan, wij hebben niet de verwachting dat de intrinsieke waarde van dieren in één klap door wetgeving gegarandeerd kan worden. Verre van dat. Wij hebben evenmin de verwachting dat de intrinsieke waarde van dieren van de ene op de andere dag over de hele breedte en in haar volle zwaarte wordt meegewogen (ofschoon we hopen, en we maken ons daar ook sterk voor, dat dit op onderdelen wél gebeurt). Maar we mogen wél verwachten dat een wet, die in het tweede decennium van de 21ste eeuw aan de dieren die deel uitmaken van onze maatschappij bescherming moet bieden, hier open en eerlijk voor uitkomt en regels stelt en blijft aanscherpen om de huidige, onhoudbare situatie met visie en voortvarendheid om te buigen ten goede. Elke dag uitstel komt voor ruim een miljoen dieren te laat.

⁸ Dit voorbeeld kan met vele voorbeelden worden uitgebreid (NvT Houders van dieren, p. 26, 27, 28, 30, 31, 35, 45 et cetera). Tegenvoorbeelden zijn met een lantaarntje te zoeken (o.a. p. 22).

Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencrèche Lenie ‘t Hart

Specifiek

Besluit houders van dieren/Nota van toelichting

Hoofdstuk 1

Afdeling 1

1.1

Dat de eerste en vrijwel enige begripsbepaling 'derde land' betreft, maakt een enigszins zonderlinge indruk. Begrippen als 'dieren' en 'diersoorten' verdienen in de eerste plaats bepaling, ook al omdat zij in de loop van de tijd aan verandering onderhevig zijn. Aansluiting bij taxonomische consensus is gewenst om geen kloof te creëren tussen de best beschikbare kennis en een juridische werkelijkheid, waarbij vervolgens de reikwijdte veelal beperkt kan worden tot de categorie 'wezens met gevoel'.

In de Nota van toelichting worden bovendien nogal wat afkortingen gebruikt. Het strekt tot aanbeveling deze te verklaren.

Afdeling 2

1.2

Wij waarderen de opname van een dergelijke lijst concrete voorbeelden. Het benoemen van specifieke gedragingen jegens dieren die ten algemene als ontoelaatbaar worden beoordeeld, draagt er ons inziens aan bij dat deze eenvoudiger bewijsbaar zijn dan algemenere dierenbeschermingsnormen, zoals deze nu in artikel 36 lid 1 van de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren (GWWD) zijn opgenomen.

De CDON is met name blij dat het gebruik van een voorwerp bij een dier waarmee door middel van een elektromagnetisch signaal bij het dier pijn kan worden toegebracht, in artikel 1.2 sub e verboden is gesteld. Honden die met stroombanden worden getraind, vertonen veelal gedrag dat duidt op pijn, angst en stress, zoals onderzoek van de Universiteit Utrecht een aantal jaar geleden aantoonde. Overigens hebben we wel grote bedenkingen bij de uitzondering van het afleren van 'ongewenst gedrag'. Zie hiervoor in meer detail de bijdrage van de Hondenbescherming en Rechten Voor Al Wat Leeft/Comité Dieren noodhulp. Goed ook dat 'het zich ontdoen van een dier' hierin is opgenomen (overigens lijkt ons de term 'kwaadwillige verlating' sterker). Wat betreft f., lijkt hier ook een goede reden om aan te haken bij de ontwikkeling van restrictievere regelgeving betreffende vuurwerk. Bij j. vroegen wij ons af of daar ook een relatief nieuw verschijnsel onder valt als de paardenkoetsjes in Amsterdam.

Uit de Nota van toelichting blijkt overigens niet waar deze opsomming op is gebaseerd. Tijdens de consultatiebijeenkomst op 24 maart 2010 bleek dat onder meer de AID en de LID hiervoor input hebben geleverd. In hoeverre ook werkelijk van een evaluatie sprake is geweest, blijft echter onduidelijk. Is ook aan de leerstoel Dier en Recht om een evaluatie

gevraagd? Is advies van ethologen ingewonnen? Welke dierenbeschermingsorganisaties zijn verzocht input te leveren?

Wij missen namelijk met name vormen van *psychische* mishandeling. Nu zijn het slechts vormen van geweld met lichamelijk (zichtbaar) letsel en dergelijke – en dat is veel te beperkt, zeker als er onverhoopt geen criteria of normen komen voor het *houden* van gezelschapsdieren, bijvoorbeeld ten aanzien van sociale situaties. Sensorische en sociale deprivatie, zoals eenzame opsluiting (met name van belang bij primaten en andere sociale diersoorten) of het scheiden van levenspartners (met name van belang bij monogame vogelsoorten), is ook een vorm van mishandeling en zou in deze opsomming niet mogen ontbreken.

Naar aanleiding van de opmerkingen op p. 15 van de Nota van toelichting waar overtredingen van EG-maatregelen, in het bijzonder de transportverordening, worden gekwalificeerd als dierenmishandeling, willen wij opmerken dat sommige vormen van dierenmishandeling dus (commune) misdrijven zijn, terwijl andere economische misdrijven of overtredingen kunnen zijn. Dat geeft niet, dat is de praktijk – maar het verdient ons inziens aanbeveling om voor alle mogelijke vormen van dierenmishandeling één lijn te trekken in die zin, dat de verschillende straffen en maatregelen die het Wetboek van Strafrecht voor ‘particuliere’ en de Wet op de economische delicten voor bedrijfsmatige houders bieden, in geval van dierenmishandeling optimaal worden benut.

Een vraag in dit verband: wat gebeurt er in die gevallen dat mishandeling uitloopt op de dood van het dier? Blijkens de jurisprudentie komt dat regelmatig voor, en het zal dan niet altijd gaan om ‘bewust’, opzettelijk doden, zoals bedoeld in art. 2.10, lid 1, van de wet j° artikel 1.9 van dit besluit. Bovendien zijn de bepalingen over doden vooralsnog beperkt tot een klein aantal soorten dieren. De dood ‘als gevolg’ zou eigenlijk standaard tot hogere straffen of bijzondere maatregelen moeten leiden, waarbij ook duidelijk wordt dat de handhavers niet hoeven uit te wijken naar art. 350 Sr lid 2 – het gaat niet om het dier als eigendom van wie dan ook, dat beschadigd zou zijn of onbruikbaar is gemaakt – het gaat om dood door mishandeling van een dier. Dit zou een wijziging van het wetsvoorstel vergen, of van andere wetten – maar de gedeeltelijke invulling van artikel 2.1 van de wet in dit besluit, voor zover valt na te gaan zonder evaluatie van de effectiviteit van artikel 36 GWWD, biedt wel een goede gelegenheid om dit soort ‘grensgevallen’ alsnog aan de orde te stellen.

Nog een vraag, dit in verband met artikel 2.1, lid 2 onder c., van de wet. Daar is sprake van dat verboden is ‘bij de verlossing van een koe gebruik (te) maken van dierlijke trekkracht of van een niet daarvoor toegelaten krachttoestel.’ Enige toelichting is daarbij niet verstrekt (Kamerstukken 31 389, nr. 3, p. 38). De vraag rijst hier kortom welke krachttoestellen daarvoor wél zijn toegelaten. Wordt daarvan een overzicht samengesteld in het kader van de Wet dieren?

Een laatste opmerking: de Nota van toelichting stelt dat het schoppen van een dier ‘geen redelijk doel’ heeft, maar in de navolgende zin wordt gerept dat het bereiken van ‘dat doel’

(het niet niet-redelijke doel dus) via andere, minder ingrijpende methoden bereikt kan worden (p. 38). Aan welke niet-redelijke doelen moeten wij hier denken?

Afdeling 3

1.3

Dat de positieflijst in deze AMvB nog niet is geregeld, maar pas per ministeriële regeling vorm krijgt, is teleurstellend. Zoals bekend was de positieflijst voorzien in de in 1992 in werkingtredende GWWD – achttien jaar geleden.

Tijdens de bijeenkomst op 24 maart werd toegezegd dat per diersoort hier nog een weging voor zal komen. Maar waarom zijn de criteria die hier worden genoemd anders dan de – op het zogeheten Andibel-arrest van het Hof van Justitie van de EG gebaseerde - Belgische criteria? Wat is daarvan de ratio?

Hoe dit zij, de positieflijst dient in elk geval integraal gebaseerd te zijn op een beschouwing van alle relevante aspecten. Uit de nu genoemde criteria blijkt dit niet. Deze zullen kortom moeten worden uitgebreid, al dan niet met verwijzing naar andere relevante regelgeving. Naast dierenwelzijn dienen ook meegenomen te worden: soortbescherming (CITES-wetgeving – toegezegd op 24 maart), veterinaire zaken (kennis over de soort bij dierenartsen, zoönosen), invasieve soorten (bedreiging biodiversiteit en potentiële economische schade) en diersoorten die voor maatschappelijke onrust kunnen zorgen.

Overige criteria die van beslissend belang zouden moeten zijn:

- *praktijkervaring*: diersoorten waarvan dieren frequent met ernstige gedragsstoornissen bij gespecialiseerde opvangcentra worden gebracht, zouden niet op de lijst moeten worden opgenomen;
- *wildvang*: diersoorten waarvan dieren ten behoeve van de handel in het wild worden gevangen, zouden moeten worden uitgesloten;
- *levende prooien*: diersoorten waarvan het welzijn en welbevinden van de dieren die ertoe behoren mede afhangen van het eten van andere levende dieren, zouden niet op de lijst moeten staan. Dit is in lijn met afdeling 5, Regels over toegestaan gebruik, artikel 1.8, Verbod gebruik levend aas. Sowieso geven wij u in overweging bij artikel 1.3, lid 2, onder 4°, de 'rantsoenen' nader te specificeren.

Verder signaleren wij verwarring tussen de positieflijst en de lijst van voor productie te houden dieren. Als alle voor de productie aangewezen zoogdieren op de positieflijst komen, betekent dat dat bijvoorbeeld iedereen waterbuffels kan gaan houden (art. 1.3, lid 1 onder b met NvT p. 11, 42). Dit is niet wenselijk, gezien de eisen die deze dieren stellen – adequaat verzorgd wordt een waterbuffel al gauw 25 jaar oud.

Typerend in dezen is ook de Nota van toelichting die spreekt over 'gangbare houderij-omstandigheden' (p. 8, onze cursivering). Dat klinkt grootschaliger dan 'een particulier' of achter de particuliere 'voordeur' (p. 9). Of wordt deze ambiguïteit veroorzaakt door het feit

dat de positieflijst ook voor de (groot)handel moet gaan gelden? Daarover zouden wij graag helderheid willen krijgen.

Onduidelijkheid wordt verder in de hand gewerkt door verschillende formuleringen. Artikel 1.3, lid 1a, stelt dat het houden moet kunnen geschieden 'zonder bijzondere kennis en vaardigheden' (onze cursivering), de Nota van toelichting heeft het eerst over 'gemiddeld kennisniveau' (p. 10) en dan weer over 'de nodige kennis en ervaring' (p. 17, 42). Het is betwistbaar of deze formuleringen niet in tegenspraak met elkaar zijn – eenduidig zijn ze in elk geval niet, maar eenduidigheid is wel gewenst. Daaraan kan worden toegevoegd dat adequate kennis en vaardigheden meer nadruk zouden mogen krijgen dan momenteel het geval is en bij bepaalde groepen – bijvoorbeeld personeel van dierenwinkels – ook getoetst zou mogen worden.

Voor wat de specifieke criteria betreft, merken wij op dat deze te generaliserend zijn. Culturele of historische overwegingen (c.) kunnen letterlijk alles betreffen en zouden in zichzelf ook traditionele gebruiken legitimeren die juist, om klemmende redenen, zijn afgeschaft. Te denken valt aan katknuppelen, ganstrekken, hondengevechten, tractie door honden, walvisvaart, zeehondenjacht, vossenfokkerij et cetera.

De stelling in dit verband geponeerd, dat '(h)et houden van dieren (...) derhalve een onderdeel (is) van de Nederlandse cultuur' (p. 8), is zinledig en misstaat volledig: de vraag waar het hier allemaal om draait is juist *welke* dieren we zouden *mogen* houden. Op grond van het feit dat er géén Nederlandse traditie is in het houden van orka's, reuzenpanda's, Filippijnse spookdierjes en duizend-en-één andere diersoorten kan met evenveel recht worden beweerd: 'Het houden van dieren is derhalve geen onderdeel van de Nederlandse cultuur'.⁹ Bovendien kan evengoed worden gesteld: 'het beschermen van dieren is onderdeel van de Nederlandse cultuur' – wat een uiterst beperkte positieflijst verordonneert. Gelieve dergelijke nietszeggende of zelfs tendentieuze formuleringen derhalve te schrappen.

Ook verder is de Nota van toelichting in dit opzicht weinig verhelderend. Er wordt gesproken over 'sinds mensenheugenis' – wat een zeer vaag begrip is en in die zin juist *niet* historisch. De verschillende vormen van gebruik en exploitatie van dieren zijn vrij goed te dateren en de genoemde praktijken, met name sport en educatie, zijn feitelijk van relatief recente datum. Het voorbeeld van de honden en katten is verder evenmin gelukkig. De vraag is juist weer relevant *welke* soorten (cq. rassen) toelaatbaar zijn. En wat wordt verstaan onder 'in onacceptabele mate'? (art. 1.3, lid 2).

De Nota van toelichting stelt dat bij 'soorten die in de praktijk reeds een lange tijd in Nederland worden gehouden' kan worden gedacht aan honden en katten (p. 11). Er staat echter ook – maar de bijeenkomst van 24 maart jl. was hierover tweeslachtig – dat de lijst van de Raad voor dierenaangelegenheden (advies RDA 2006/10, december 2006) kan worden beschouwd als een indicatie voor die soorten. De soorten die op deze lijst voorkomen zijn echter vrij willekeurig gekozen. Een groot deel van de families, subfamilies, genera en soorten van deze lijst worden in het geheel niet in Nederland gehouden. Vele dieren behorende tot soorten op deze lijst ondervinden grote welzijnsproblemen wanneer zij in gevangenschap zouden worden gehouden. Daarnaast worden vele soorten genoemd die in hun voortbestaan worden bedreigd en daarom in de verschillende bijlagen van CITES

⁹ Ondanks de uitgebreide collectie van Nederlandse dierentuinen zijn feitelijk verreweg de meeste diersoorten *nooit* in Nederland gehouden.

zijn opgenomen. Hopelijk ten overvloede, maar het lijkt ons niet de bedoeling dat deze soorten worden gezien als diersoorten die vanwege 'culturele of historische aard' zouden mogen worden gehouden.

De formulering over gedomesticeerde dieren in lid 3 is erg onduidelijk, om niet te zeggen onbegrijpelijk. Evenmin laat de Nota van toelichting (p. 41) hierop een verhelderend licht schijnen: ze bevat een zin die niet af is en waarvan de betekenis zich derhalve niet anders dan via gissing aan ons kan openbaren.

Het lijkt ons verder van groot belang dat in geval van tegenstrijdige gegevens of informatie over de 'houdbaarheid' van [dieren van] een [bepaalde] soort, het voordeel van de twijfel aan het dier wordt gegeven, zoals ook de strekking is van het Andibel-arrest (zoals verwerkt in het Belgische Koninklijk Besluit), artikel 2, § 1 onder 5°: 'in geval van tegenstrijdige gegevens of informatie over de houdbaarheid van een soort wordt beschouwd dat niet voldaan is aan een of meerdere van de voorgaande criteria.'¹⁰

Resumerend, aanscherping, in regels en formuleringen, is dringend gewenst. Alleen als het genoemde onderzoek door Wageningen UR, die soorten gaat toetsen, gebruikt wordt om de positieflijst aan te passen bij een eerste evaluatie, wordt voorkomen dat diersoorten als gezelschapdier worden toegelaten die een potentieel gevaar vormen voor de samenleving of doodongelukkig worden in huiskamerhouderijomstandigheden.

Afdeling 4

Algemeen: artikel 1.4 van de wet ziet zeker niet uitsluitend op de houder, zoals de Nota van toelichting suggereert (p. 16, 3.4.1 eerste alinea – bedoeld is daar art. 2.2, lid 8, en dat geldt ook voor p. 38: ook daar is de houder primair gekoppeld aan de zorgplicht – 'Met deze taalkundige duiding van het begrip ontdoen wordt ook in het licht van de zorgplicht jegens dieren, bedoeld in artikel 1.4, altijd onrechtmatig gehandeld').

1.4

Op basis van welke criteria is de reikwijdte vastgesteld? Waarom vallen dieren als octopussen (wier intelligentie, zoals divers wetenschappelijk onderzoek uitwijst, aanzienlijk is) en kreeften hier buiten? Komen er voor hen nog aparte regels?

1.5

Aan de opsomming toevoegen:

– dieren moeten hun soortspecifiek gedrag kunnen vertonen, dat wil zeggen dat zij hun natuurlijk en normale sociale gedrag kunnen uiten; onderdeel hiervan is spelgedrag, dat door inrichting van leefomgeving wordt gestimuleerd.

1.7

¹⁰ 16 juli 2009 — Koninklijk besluit tot vaststelling van de lijst van niet voor productiedoeleinden gehouden zoogdieren die gehouden mogen worden, Belgisch Staatsblad 2009, 56347

Comit é Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencr è che Lenie 't Hart

Voor de volledigheid invoegen in de formulering van lid 1: 'wordt voldoende verlicht *en/of verduisterd*'

Bovendien pleiten wij er voor hier een nieuw lid 5 toe te voegen: 'Een gebouw waarin een dier wordt gehouden is ten minste voorzien van een rookmelder of een andere vorm van brandalarm.'

Afdeling 5

Dat in deze afdeling slechts § 1, art. 1.8 is te vinden, is hilarisch mager voor een afdeling met zo'n weidse naam, 'Regels over toegestaan gebruik'. Het is een teken dat er conceptueel nog iets grondig aan indeling/inhoud en – overeenkomstig het uitgangspunt van de intrinsieke waarde – aan de reikwijdte van het besluit verbeteren moet.

Afdeling 6

Zie hiervoor ook onze opmerkingen dienaangaande onder Algemeen, punt 3.

Het in de Nota van toelichting (p. 19) genoemde artikel 1.15 vermochten wij niet aan te treffen. Positief gestemd zijn wij echter door de verzekering dat de hier vermelde regels nu ook beogen dieren onvermijdbare pijn, letsel en stress te besparen. Ten opzichte van de oude regelgeving is dit een niet te onderschatten verbetering.

Minder duidelijk is wat deze regels met Rogers Brambell te maken hebben (NvT, p. 19). De door LNV aan diens commissie toegeschreven vrijheden gaan over *leven*. Betoogd kan weliswaar worden dat de dood een bevrijding van honger, dorst et cetera teweegbrengt, anderzijds berooft de dood een organisme ook van de mogelijkheid zijn of haar natuurlijke gedrag te ontplooiën. Als de vijf vrijheden een invulling zijn van dierenwelzijn, past tevens de erkenning dat het doden van dieren met het 'zijn' ook aan het welzijn een einde maakt.

1.9

De opsomming van diersoorten is, zo bleek, een 'experiment', tot stand gekomen zonder duidelijke criteria. Dat niet alleen honden en katten zijn opgenomen, vinden wij heel positief, maar wij zouden graag nog meer diersoorten aan de lijst toevoegen. Een van de criteria voor deelname aan het 'experiment' zou overigens kunnen zijn: het daadwerkelijk op substantiële schaal voorkomen van doden – de wet beoogt immers dieren op dit punt bescherming te bieden. Dat in dit verband duiven zijn opgenomen, juichen wij zeer toe.

Nota van toelichting, p. 43: 'Dieren behorende tot de genoemde categorieën mogen slechts gedood worden indien sprake is van een in artikel 1.8 genoemd geval'. Bedoeld zal zijn artikel 1.10.

1.10

De Nota van toelichting stelt dat de constatering dat het doden in het belang van het dier is, is voorbehouden aan de dierenarts omdat deze over de noodzakelijke kennis beschikt (p. 44). De vraag doet zich voor of dat juist is. Dierenartsen worden primair opgeleid als specialisten op het gebied van diergezondheid, niet op het gebied van dierenwelzijn. Betekent het toekennen van deze geprivilegieerde positie dat het diergeneeskundig curriculum zodanig wordt aangepast dat dierenwelzijn en dierethiek een meer prominente plek verwerven? Wij zouden dat toejuichen, maar merken op dat dit belangrijke gevolgen heeft voor de grondvesten van het vak. Onduidelijk is verder onder e, wie bepaalt hoe iemand zich als 'een deskundige' kwalificeert.

§ 2

1.12-1.14

De uitzonderingspositie van vissen valt beter op te heffen. Ook al omdat er een rechtvaardigingsgrond voor ontbreekt. Zo is het moeilijk in te zien hoe aan 1.12 kan worden voldaan zónder te voldoen aan 1.14.

1.15

De verwijzing naar dit artikel in de Nota van toelichting (p. 19) zal bedoeld zijn naar 1.14.

Afdeling 7

Geen opmerkingen.

Afdeling 8

Zie hiervoor ook onze opmerking dienaangaande onder Algemeen, punt 3.

1.18

Waarom geldt dit niet ook andere dieren? Op basis van welke criteria is deze selectie gemaakt? Het kan toch niet zo zijn dat voor andere relevante diersoorten geen minimum leeftijd geldt waarop jonge dieren van hun ouders mogen worden gescheiden? Bijvoorbeeld papegaaien worden vaak solitair en met de hand opgevoed, terwijl voor hen ouderlijke zorg onontbeerlijk is. Hierdoor ontstaat inprenting gericht op mensen. Daardoor zijn dieren niet geschikt om in groepen te leven en dus niet in staat hun natuurlijke, soorteigen gedrag te ontwikkelen. Noodgedwongen worden ze dan alleen in een kooi gezet, met als gevolg grote welzijnsproblemen. Maar ook andere dieren, zoals marterachtigen, zouden opgenomen moeten worden.

Naar de leeftijden waarop dieren gescheiden mogen worden, zou nog eens terdege moeten worden gekeken. Dat chimpansees al na 3 of 4 jaar van hun moeder mogen worden weggenomen, kan onmogelijk de bedoeling zijn: het gaat hier om dieren in kleuterleeftijd. Misschien dat dit een typerfout betreft en dat bedoeld is 13 en 14 jaar?

Echter, ook voor de andere primaten geldt dat leeftijden worden genoemd waarop de dieren nog jonge kinderen zijn, sterk afhankelijk van hun ouder.

De onder b genoemde leeftijden zijn nog lager, maar alleen van toepassing indien de dieren in groepen met soortgenoten worden geplaatst. Dat impliceert dat de onder a genoemde primaten op de daarbij toegestane leeftijd geïsoleerd zouden mogen worden gehouden. Dat zou zeer ernstige sociale gevolgen hebben, die tot onaanvaardbare welzijnsproblemen leiden. Het isoleren van sociale dieren, jong of oud, zou in het algemeen ook voor andere niet-gedomesticeerde sociaal levende soorten niet moeten zijn toegestaan. Het komt neer op een ernstige vorm van sociale deprivatie die als (groeve) mishandeling strafbaar gesteld zou moeten worden.

Ten algemene merken wij op dat in de Nota van toelichting (p. 21) alleen negatieve welzijnsindicatoren staan vermeld als criteria. Aangenomen mag echter worden dat 'het gezin', en dan met name de relatie tussen ouderdieren en kinderen, ook (sterke) positieve emoties genereert. Daarmee zou ten volle rekening moeten worden gehouden.

1.19

Dit artikel zou ons inziens beter in een aparte afdeling op zijn plaats zijn. In het algemeen is onze indruk dat de 'plaatsing' van verschillende ingrepen, die door de houder mogen worden verricht, in de verschillende lagen van de structuur van het besluit niet bijdraagt aan het overzicht en de transparantie – vermoedelijk ook niet voor de houder.

Afdeling 9

Geen opmerkingen.

Hoofdstuk 2

Het is in de Nota van toelichting gepast op te merken dat in dit hoofdstuk de productie van dieren het uitgangspunt vormt, niet de intrinsieke waarde van het dier.

Titel 1

In de Nota van toelichting wordt hierover geen uitleg gegeven. Toch is deze op sommige punten, zoals in het geval van artikel 2.7 over ingrepen bij ongewervelde dieren, wel wenselijk.

2.1

De ratio van de aanwijzing laat te wensen over. Een recent voorbeeld van de huidige praktijk van aanwijzing is te vinden in Strct. 2009, 14781 : 'Vanuit de sector is de wens geuit om voor deze vissoort (*Heterobranchus longifilis* x *Clarias gariepinus*) een vrijstelling te verlenen'. Er is dan wel sprake van een afweging, maar die is kennelijk niet openbaar – en hoe zich deze laat rijmen met de aangekondigde centrale positie van het dier blijft in het ongewisse. Onder verwijzing naar artikel 3.1 zegt de Nota van toelichting dat hiervan een onderbouwing wordt gegeven (p. 11) maar deze ontbreekt of is feitelijk ondeugdelijk (zie ook onze opmerkingen dienaangaande onder Algemeen, 3). Waar in de opsomming

op pagina 11 ('worden als meest relevante andere belangen genoemd belangen van diergezondheid, volksgezondheid, biodiversiteit, productie en economie en milieu') de 'wens van de sector' moet worden geplaatst is ons niet duidelijk. 'Verder wordt gesteld dat in het kader van de belangenafweging ook gekeken dient te worden naar alternatieven uit het oogpunt van het dierenwelzijn. Maatschappelijke consultatie over de besluiten dient plaats te vinden.' Maatschappelijke consultatie heeft bij ons weten voor de verschillende via de Vrijstellingsregeling dierenwelzijn 'toegevoegde' (vis)soorten niet plaatsgevonden (in dit vermoeden worden wij gesterkt door het feit dat het om vrijstellingen ging – er heeft nooit wijziging van de lijst uit 1997 plaatsgevonden). Tijdens de bijeenkomst op 24 maart was sprake van een 'verkorte procedure' – het lijkt ons raadzaam daar vooral geen gewoonte van te maken – en het zou LNV sieren als er ook eens, wanneer dat vanuit bijvoorbeeld de CDON wordt gewenst, een dier van de lijst wordt *geschrap*t.

Wat gaan de handhavers trouwens doen met niet op de lijst vermelde dieren als kamelen en alpaca's, die hier wel schijnen te worden gehouden?

§ 2

In deze paragraaf missen wij een artikel over brandveiligheid, nooduitgangen en evacuatieplan. Zoals bekend komen elk jaar grote aantallen dieren in Nederland om door rampen zoals brand. Berekening wijst uit dat het risico voor landbouwhuisdieren om te komen door brand een verbijsterende 7900% hoger is dan voor mensen.¹¹ Een wet die dieren centraal zegt te willen stellen, dient regels te stellen om dit, *pardon le mot*, brandende probleem tot redelijke proporties terug te dringen.

Gezien er nu al, als onderdeel van huisvesting, wordt geëist dat er nood- en alarmsystemen aanwezig zijn (voor de ventilatie) moet het toch mogelijk zijn om in één moeite door op z'n minst een rookmelder of brandalarm te installeren. Een logische volgende stap zijn veiligheids- en rampenplannen. Daarvan bestaan goede voorbeelden. En waarom is er eigenlijk wel sprake van dieren mishandeling als paarden bij een overstroming niet weg kunnen (het onderwerpen van een dier aan gevaar van verdrinking, artikel 1.2), en niet als varkens, koeien, kippen – en alweer paarden – bij hoog water of brand niet uit hun stal kunnen ontsnappen?

Deze lacune in de bescherming van dieren bevreemdt des te meer, daar in de Nota van toelichting op p. 14 als vreselijke voorbeeld van overmacht wordt genoemd: het weiden van vee op een terrein dat daarvoor niet geschikt is, omdat er door het afbranden van de stal zo gauw geen ander geschikt terrein voorhanden is. De trieste realiteit is echter dat het vee meestal niet aan de vlammen ontsnapt.

2.2

Hoewel wij begrijpen waar de reikwijdte aan is ontleend (richtlijn 98/58), is het niet duidelijk waar deze, uitgaande van de intrinsieke waarde van het dier, door wordt gerechtvaardigd.

¹¹ Met 2007 als meetpunt: in dat jaar kwamen 68 mensen door brand om op een populatie van 16 357 992. Dat is $68/16\,357\,992 \cdot 100 = 0.0004\%$. Voor landbouwhuisdieren ligt het gemiddelde percentage op 0,03% (berekening Dierenbescherming). Dat is 80 keer groter, dus 7900% meer.

Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencrèche Lenie 't Hart

Ons inziens zou de reikwijdte alle wezens met gevoel moeten omvatten. Anders zou op zijn minst dienen te worden erkend dat de intrinsieke waarde niet leidend is.

2.3

Dit artikel bevat een contradictie. Als een dier permanent wordt vastgeketend of geïmmobiliseerd, wordt per definitie onvoldoende ruimte gelaten voor zijn fysiologische en ethologische behoeften. Het in het artikel gestelde is kortom onmogelijk.

2.4, lid 7

In punt 14 van de bijlage bij richtlijn 98/58 staat ook expliciet dat het toegediende voeder en drinken *zelf* geen onnodig lijden of letsel mag toebrengen, dus niet alleen de wijze van toediening. Dit dient overeenkomstig gecorrigeerd te worden.

§ 3

Deze paragraaf is gereserveerd voor implementatie van Animal Health Law. Verwacht mag worden dat deze uitsluitend handelt over diergezondheid. Bij het fokken doen zich echter ook dierenwelzijnproblemen voor en met name ook ethische vraagstukken. Uitgaande van de intrinsieke waarde van het dier zouden deze centraal gesteld moeten worden. De vraag is derhalve waarom ze niet al worden geadresseerd. Of zullen ze pas worden geadresseerd bij de implementatie van Animal Health Law?

Titel 2

§ 2 Houden en huisvesten.

Vermoedelijk wordt hier bedoeld § 3. Navolgende paragrafen dienen dan eveneens te worden hernummerd.

2.9

big: zijn *of haar* geboorte.

2.10 onder g, 'verwijderen van staarten bij biggen tot de leeftijd van vier dagen' is een deels onjuiste en bovendien onvolledige formulering. Het gaat om het couperen van een *deel van* de staart, en de toevoeging die kennelijk is ontleend aan punt 8 van Hoofdstuk I van Bijlage I bij richtlijn 2008/120/EG ('Het couperen van staarten en het verkleinen van de hoektanden mogen niet als routinemaatregel worden uitgevoerd, maar alleen wanneer bepaalde kwetsuren van spenen bij zeugen of van oren en staarten bij andere varkens zijn geconstateerd' hoort niet in de Nota van toelichting te staan (p. 46) maar in de tekst van het besluit.

De vraag is overigens of de verhouding met het Besluit diergeneeskundigen wel adequaat is beschreven. De daarbij horende Nota van toelichting stelt immers: 'Gegeven de erkenning van de intrinsieke waarde van het dier is ook de keuze wie de betreffende handeling mag verrichten aandachtspunt. Daarbij geldt als lijn dat dierenartsen in beginsel als enige zijn gerechtigd tot het verrichten van lichamelijke ingrepen die specifieke

deskundigheid vergen met het oog op de *draaglijkheid* van de verrichting.’ (p. 6, onze cursivering).

De in artikel 2.10 door de houder mogelijk te verrichten ingrepen lijken echter volledig gemotiveerd door bedrijfsmatige overwegingen. De ‘draaglijkheid’ speelt geen rol. Niet het dier en zijn of haar belangen zijn hier leidend, maar de productie.

In de Nota van toelichting Besluit diergeneeskundigen wordt dat ook toegegeven: ‘Het castreren van biggen geschiedt met name om marktoverwegingen’. Echter, daar wordt tevens gesteld dat castratie ‘geen betekende invloed (heeft) op het welzijn van het dier (p. 5). Dit lijkt ons een ernstige en overigens onbegrijpelijke misvatting die de opstellers diskwalificeert. Een onderbouwing ontbreekt dan ook. In het in opdracht van LNV vervaardigde rapport van de Animal Science Group staat juist te lezen: ‘Deze ingreep is pijnlijk. Tot wel vier dagen na de ingreep vertonen de dieren allerlei stressgedrag, dat wijst op pijn lijden. Pas gecastreerde biggen zijn minder actief en beven meer, hebben trillende poten, glijden vaker uit en trekken met de staart. Mits er geen infecties optreden, hebben de wonden toch gedurende enige dagen dikke, rode wondranden. Soms zijn er zwellingen rond de wond te zien. Castratie heeft ook een langetermijneffect door een verlaging van weerstand tegen ziektes, leidend tot meer gezondheidsproblemen. Dit kan samenhangen met een grotere stressgevoeligheid van bormpjes als gevolg van de ingreep.’¹²

Wij verwijzen verder naar onder andere de vijf vrijheden van het FAWC; het oordeel van de European Food and Safety Authority, *Welfare Aspects of the Castration of Piglets. Scientific Report of the Scientific Panel for Animal Health and Welfare on a request from the Commission related to welfare aspects of the castration of Piglets* (2004) en M. Ruis, *Social stress in pigs. Social stress as a source of reduced welfare in pigs* (z.p. 2001); M. Hay et al., ‘Assessment of pain induced by castration in piglets: behavioral and physiological responses over the subsequent 5 days’, *Applied Animal Behaviour Science*, 82 (2003) 201-218; A. Prunier et al, ‘A review of the welfare consequences of surgical castration in piglets and the evaluation of non-surgical alternatives’, *Animal Welfare*, 15 (2006) 277-289. Zie overigens ook het standpunt van de KNMvD, ‘Castratie van varkens: doen of laten?’ (7 oktober 1999).

Het aanbrengen van neusringen bij varkens (art. 2.10 onder f) dient nader te worden gespecificeerd: dit is nu op grond van het Ingrepenbesluit nog uitsluitend toegestaan bij mannelijke dieren, bestemd voor de fokkerij – overige motieven om neusringen aan te brengen zijn reeds vervallen. Dit geldt ook voor runderen, art. 2.29 onder e.

2.15, lid 1, c onder 2°

De uitdrukking ‘collecteren van sperma’ is weinig gelukkig. *Van Dale Groot woordenboek der Nederlandse taal* definieert ‘collecteren’ als: ‘–1. Inzamelen door rondgang in een bijeenkomst of langs de huizen enz. voor een liefdadig doel; – 2. Loterijloten verkopen; – 3. Samenvoegen, bundelen.’ Geen van deze drie betekenissen zal, naar wij aannemen, hier bedoeld zijn.

2.22

¹² Animal Science Group, *Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden* (Wageningen 2007) p. 46.

Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencrèche Lenie 't Hart

Bij het speel materiaal worden een aantal 'goede' materialen opgesomd, maar het verdient tevens sterke aanbeveling om ontoereikende materialen expliciet uit te sluiten *als alternatief* (uiteraard kunnen ze wel naast adequaat speel materiaal worden aangeboden). Blijkens het rapport *Wat wil het varken?* van het Projectteam 'Diergericht Ontwerpen voor varkens' (Wageningen UR 2009, p. 22) wordt in de huidige varkenshouderij het aanbieden van 'kettingplus'-varianten (kettingen met ballen of pvc-pijpstukken) geprefereerd als een eenvoudig, makkelijk, betaalbaar en duurzaam alternatief. Dergelijk 'verrijkingmateriaal' sluit volgens de auteurs echter *niet* voldoende aan bij de behoeften van de varkens.

2.28

De volzin waaruit dit artikel bestaat, is waarschijnlijk in strijd met alle richtlijnen voor helder taalgebruik. Beter is het hier gewoon artikel 17 van richtlijn 2008/120/EG te citeren:

'Om in de Gemeenschap te mogen worden ingevoerd, moeten dieren uit derde landen vergezeld gaan van een door de bevoegde autoriteit van dat land afgegeven certificaat waaruit blijkt dat zij een behandeling hebben ondergaan die ten minste gelijkwaardig is aan de behandeling waarop dieren van communautaire oorsprong op grond van deze richtlijn recht hebben.'

2.29 onder e, zie bij 2.10 onder f (neusringen).

Titel 3

2.30

Verkeerde bijlage cq richtlijn genoemd (moet zijn: Richtlijn 2008/119/EG van de Raad van 18 december 2008 tot vaststelling van minimumnormen ter bescherming van kalveren (PbEG L 10 van 15 januari 2009).

2.31

Verkeerde interne verwijzingen in lid 2.

Bij de verwijzing naar punt 8 van de bijlage in artikel 2.31 lid 1 en in art. 2.33 (idem) is kennelijk geen rekening gehouden met het arrest van het Hof van Justitie van de EG van 3 april 2008, zaaknummer C-187/07. Zoals ook blijkt uit de daaropvolgende uitspraak van de Rechtbank Zutphen 20 oktober 2008, parketnummer 06/923234-06, LJN-nr. BG0605, is 'ketting' een te beperkte invulling van het begrip 'aanbinden'. De vertaling van de bijlage is bij de codificatie helaas niet aangepast; het gebruik van de term 'ketting' dient in dit besluit alvast te worden vermeden (de toelichting (p. 51) voegt niets toe).

2.32 dient nader te worden ingevuld:

De artikelen [3, eerste en tweede lid, 4, tweede lid en 5, zesde lid van H2, afd. 1, §1] zijn niet van toepassing op het houden, huisvesten en verzorgen van kalveren. (2 Bwp)
2. De artikelen [3], [4] en [7] zijn niet van toepassing op een kalf dat door zijn moeder wordt gezoogd.

2.34 lid 3

Beter dit positief te formuleren (zoals in de richtlijn): 'wordt in groepen gehuisvest'.

2.38 lid 2

Naar de hier bij ministeriële regeling vast te stellen regels over de stroefheid van de vloer zien wij belangstellend uit.

2.40

Graag de toelichting hierbij (p. 52) onderbouwen.

De term 'lichtdoorlatend materiaal' lijkt ons overigens ruimte over te laten voor ongewenste interpretaties. Beter is het regels te stellen over de daadwerkelijke doorlating van licht (extreem voorbeeld: water is een lichtdoorlatend materiaal, maar in de diepzee is het pikkedonker).

In dit verband willen wij nog iets opmerken. In de toelichting bij artikel 9 van het vigerende Kalverenbesluit (Stb. 1994, 576) wordt gesteld dat de eis dat ten minste 5% van de vloeroppervlakte van de stal uit lichtdoorlatend materiaal moet bestaan 'gelet op de historische ontwikkeling van de vleeskalverhouderijen voor dit type houderij *vooralsnog* [onze cursivering] te streng is. Voor deze houderijen wordt thans in de praktijk voor het lichtdoorlatend materiaal een oppervlakte van 2% van de vloeroppervlakte als voldoende beschouwd.' Dit argument is in de Nota van toelichting (p. 52) ongewijzigd overgenomen. Wij kunnen ons echter niet voorstellen, dat er sinds 1994 in dit opzicht niet iets had kunnen veranderen. Enige extra toelichting/verklaring lijkt ons gewenst.

2.48

Zie ons commentaar bij artikel 2.28.

Titel 4

2.49

Zie ons algemene commentaar bij artikel 2.10.

Titel 5

De minister heeft toegezegd, regelgeving te zullen ontwikkelen voor enkele kleinere sectoren van dierhouderij. Een analyse van welzijnsknelpunten heeft, weinig verrassend, uitgewezen dat vleeseenden toegang tot water nodig hebben. Voor konijnen is door het PPE al een verordening opgesteld, maar het ongerief door de huidige uitvoering van de kooibodems zou de minister graag verlicht zien. Als de verordening niet kan worden aangepast, sluit ze niet uit dat ze zelf met regelgeving zal komen (Kamerstukken II, 2008-2009, 28 286, nr. 286; aanbiedingsbrief bij het rapport *Ongerief bij konijnen, kalkoenen, eenden, schapen en geiten: inventarisatie en prioritering*, Animal Sciences Group, Rapport 160). Of om de tweede voortgangsrapportage NDW 2010 te citeren: 'Eind 2008 is de quickscan (WUR-ASG) van het welzijn in de kleine dierlijke sectoren (konijnen, kalkoenen, eenden, schapen en geiten) opgeleverd. Over de ambities en inzet van LNV is de Tweede Kamer in april 2009 geïnformeerd (zie TK 28 286, nr. 286). In 2009 is ook de quickscan (WUR-ASG) voor

waterbuffels, herten en struisvogels opgeleverd. Begin 2010 wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over de ambities en inzet op deze kleine sectoren.’ (p. 59). Dit onderwerp ‘kleine sectoren’ is niet controversieel verklaard. Kunnen wij inderdaad regelgeving verwachten, en op welke termijn?

2.50

Zie ons algemene commentaar bij artikel 2.10.

Hoofdstuk 3

Dit hoofdstuk is nu uitsluitend ingevuld met ‘werkende’ dieren. De titel ‘houden van dieren door particulieren’ dekt deze lading niet: ook bedrijven kunnen waak- en heemhonden houden op wie deze regels betrekking zullen hebben. Voorzien wordt bovendien in een afdeling ‘*Bedrijfsmatig* houden van gezelschapsdieren’ (onze cursivering). Het moge duidelijk zijn dat de hoofdstuktitel de naam van deze afdeling niet alleen verzuimt te dekken, maar er zelfs in flagrante tegenstrijd mee is.

Afdeling 1

3.1-3.3

Deze artikelen betekenen een verslechtering ten opzichte van het nu geldende Waak- en heemhondenbesluit. Het gebruik van zinsneden als ‘zodanige lengte’, ‘voldoende ruimte’ en ‘voldoende oppervlak’ bemoeilijkt de controle en handhaving van deze wettelijke bepalingen, hetgeen onwenselijk is vanuit het oogpunt van de bescherming van het welzijn en de gezondheid van het dier.

3.2 lid 2

De eis dat het bevestigingsmiddel een ‘zodanige’ lengte moet hebben dat het dier ‘voldoende’ ruimte moet worden gelaten, staat voor meerduidige interpretaties open. Wat moet daar precies onder worden verstaan? Bovendien ontbreken concrete eisen aan de zwaarte van het bevestigingsmiddel zoals die wel in het Waak- en heemhondenbesluit zijn opgenomen.

3.2, lid 3

Deze zin is niet in correct Nederlands gesteld en bovendien is de betekenis niet duidelijk.

3.2 lid 4 sub a

Wat is ‘voldoende’ ruimte? Vergelijk het huidige artikel 2 lid 6 sub b van het Waak- en heemhondenbesluit dat wel concrete huisvestingseisen stelt aan de slaappleaats van de hond in het betreffende hok.

3.3, lid 1 sub a

Betekent dit dat het verboden is dat er bij de hond een kat ligt? Waarom?

3.3, lid 1 sub c

Wat is 'voldoende' oppervlak? Vergelijk het huidige artikel 4 lid 1 sub a van het Waak- en heemhondenbesluit waarin concrete afmetingen genoemd staan.

Afdeling 2

Blijkens de Nota van toelichting (p. 29) valt hier ook 'handel' onder. Hoe ruim moeten wij dat begrip opvatten? Gaat het hier misschien uitsluitend om de herhaaldelijk aangekondigde AMvB die het vrijwillige certificeringssysteem voor honden en katten moet ondersteunen en die het Honden- en kattenbesluit 1999 moet vervangen? In dat geval zouden wij ernstig teleurgesteld zijn!

Komt hier ook de *verhuur* uit het artikel 56 GWWD terug? [wet art. 2.7 lid 2 onder a]?

Handel via internet is ook uiterst relevant voor niet-CITES dieren, wordt daar rekening mee gehouden?

Hoofdstuk 4

Afdeling 1

4.1

De definitie van 'wilde dieren' laat ons inziens te wensen over. Deze definitie impliceert dat er dieren bestaan die *van nature níet* in het wild leven. Deze dieren zullen echter toch *van culture* niet in het wild leven.¹³ Daarbovenop valt niet in te zien dat het feit of dieren *in Nederland gehouden mogen worden* uitmaakt of dieren al dan niet wild zijn, want 'wildheid' is geen criterium geweest voor het al dan niet toestaan van hun productie. Zo staan er diverse wilde, of althans niet-gedomesticeerde, dieren op deze lijst.¹⁴ Het creëren van een aparte juridische werkelijkheid van 'wilde dieren' is ons inziens onwenselijk.

Zie ook de opmerking dienaangaande onder Algemeen, 3.

4.2

In het tweede lid worden een aantal *uitzonderingen* genoemd. Uitzonderingen zijn op grond van de richtlijn alleen toegestaan, wanneer ze de doelstellingen van de Europese richtlijn niet in het gedrang brengen – maar daarmee is het nog niet verboden om strengere eisen te stellen aan 'inrichtingen waar naast attracties, verblijf- of eetgelegenheden ten hoogste tien beschermde diersoorten worden gehouden, die door het publiek van deze inrichtingen kunnen worden bezichtigd' (NvT p. 31, herhaald op p. 55) – de associatie van dieren met 'attracties' is ons inziens niet zonder meer wenselijk en het toestaan van dergelijke 'attracties' zou aan een voorafgaande belangenafweging moeten

¹³ Of product zijn van '*naturecultures*', zie Donna Haraway, *When Species Meet* (Minneapolis/Londen 2008).

¹⁴ Zie onder meer: Animal Science Group, *Ongerief bij rundvee, varkens, pluimvee, nertsen en paarden* (Wageningen 2007) 7.

worden onderworpen.

In de titel van dit hoofdstuk is sprake van ‘vertoning’, misschien is een verkenning van dat begrip op z’n plaats.

4.4, lid 2 sub a

Bepalingen als ‘rekening houden met’, ‘adequaat’ en ‘geschikt’, zijn vaag en open voor velerlei uitleg, wat onwenselijk is in verband met de handhaving.

4.4, lid 2, sub d

Geldt dit ook voor opvangcentra?

4.7, lid 1

Onduidelijk is of ‘zoveel mogelijk’ voldoen aan natuurlijk en sociaal gedrag, betekent dat dieren niet gehouden mogen worden als zij hun natuurlijk en sociaal gedrag niet *ten volle* kunnen ontplooiën, of dat dit betekent dat als de omstandigheden slechts onvolledige ontplooiing toelaten, de dieren toch mogen worden gehouden omdat de houderijomstandigheden ‘zoveel mogelijk’ tegemoetkomen aan het natuurlijk en sociaal gedrag. Vanuit de intrinsieke waarde van het dier geredeneerd zou de betekenis van het ten volle kunnen ontplooiën van natuurlijk gedrag moeten prevaleren, maar de Nota van toelichting scheidt geen duidelijkheid.

Overigens wordt ook in verband met dierentuinen weer gerefereerd aan de diersoorten die voorkomen op de lijst voor productie te houden diersoorten – ten aanzien van deze dieren is de afweging reeds gemaakt, dat ze uit welzijnsoogpunt op aanvaardbare wijze voor de productie kunnen worden gehouden (NvT p. 54) – maar dierentuinen en *productie* staan ons inziens los van elkaar. Dierentuinen produceren wel (‘overschot’), maar daar gaat het hier niet over.

Hoofdstuk 5

5.1

Aan welke dieren moeten wij denken bij: ‘pluimvee: gekweekte vogels, met inbegrip van vogels die niet als landbouwhuisdier worden beschouwd, maar wel als landbouwhuisdier worden gekweekt, met uitzondering van loopvogels’?

Wij vinden het merkwaardig dat er in een besluit, dat wellicht zal gelden in een periode waarin de nieuwe verordening (EG) nr. 1099/2009 nog niet van toepassing is – dus voor 1 januari 2013 – zo weinig is overgenomen uit het vigerende Besluit doden van dieren cq nauwelijks wordt verwezen naar de vigerende richtlijn. In Hoofdstuk 7, Afdeling 2 (overgangsrecht) wordt hier ook geen aandacht aan besteed.

§ 2

Waarom wordt de ruimte die de nieuwe verordening biedt ten aanzien van ritueel slachten niet opengehouden? Hoe zit dat met het beleiden belang van de intrinsieke waarde? De Nota van toelichting brengt hierover geen helderheid (p. 58).

Op pagina 59 van de Nota van toelichting is tweemaal sprake van een 'ik'. Wie is deze persoon? De minister? De koningin? Een verpersoonlijking van 'de wetgever'?

Hoofdstuk 6

Zie hiervoor onze opmerking bij hoofdstuk 2, §3. Ook bij de handel zijn vragen omtrent dierenwelzijn en intrinsieke waarde fundamenteel.

Hoofdstuk 7

7.1

Hier ontbreekt een toelichting. Waar wordt op gedoeld? (groepshuisvesting varkens en productschappen – alleen identificatie, of meer?)

§ 1

Ook hier ontbreekt een toelichting. Minstens verdient het in de Nota van toelichting opmerking, dat in deze paragraaf de productie van dieren het uitgangspunt vormt en niet de intrinsieke waarde van het dier.

Overige opmerkingen

- De transponeringstabel bij de Nota van toelichting bij het Besluit houders van dieren (p. 61-71) is onvolledig, en je kunt er niet aan aflezen waar de vigerende regels terugkomen in de nieuwe AMvB's.
- De verdeling in categorieën van dieren verdient verdere uitwerking. Nu dreigen dieren tussen wal en schip te vallen, ongemakkelijk klem te komen zitten tussen met name de hoofdstukken 2, 3 en 4. Bijvoorbeeld, de kamelen die je tegenwoordig wel eens in een wei ziet, staan (terecht) niet op lijst van voor productie te houden dieren, maar worden ze dan door particulieren gehouden? Ze worden waarschijnlijk *gebruikt* voor vertoning bij de opening van winkelcentra en dergelijke, bij levende kerststaljetjes en andere evenementen¹⁵ – maar kan dat dan zomaar?

Anders gezegd, dieren worden momenteel voor veel meer doeleinden gebruikt dan de wet suggereert. Dieren worden gebruikt voor optredens (nu vermeld in Hoofdstuk 4, 'vertoning' – maar dat begrip is vooralsnog veel te beperkt ingevuld), voor bewaking en beveiliging, voor educatie, sport, therapie, als mascotte, om blinden te geleiden, bij opsporing, ordebewaking, pestbestrijding, bij de jacht, als model of acteur in films en reclames et cetera.

Daar komt bij dat het onderscheid tussen gezelschapsdieren en productiedieren in de praktijk zeker niet in alle opzichten even scherp is. Met de handel in gezelschapsdieren wordt veel geld verdiend en in die zin zijn de betreffende dieren ook productiefactoren. Als bij gezelschapsdieren, inclusief de handel in die dieren, vooral het belang van de intrinsieke waarde van het dier zou spelen, is het dan ook

¹⁵ Onder meer: 'Kameel promoot stage in Arabische landen', www.folia.nl

Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencrèche Lenie 't Hart

de vraag wat dat precies betekent. Omgekeerd hebben dieren op zorgboerderijen naast een productiefunctie ook de functie van therapie en gezelschap. Bovendien blijft de precieze mate van bescherming van andere gehouden dieren dan productiedieren in deze opzet onduidelijk.

- Voor het ontwerpbesluit Diergeneeskundigen verwijzen wij naar de bijdrage van de Dierenbescherming.
- Over het ontwerpbesluit Dierlijke producten, dat nog erg rudimentair is, vier opmerkingen:

1. Artikel 4,4, afdeling 3, juichen wij zeer toe. Dit is een uiterst belangrijke maatregel.

2. Producten geheel of gedeeltelijk afkomstig van volgens religieuze riten geslachte dieren zouden alleen verkocht mogen worden onder duidelijke vermelding van het afwijkende dodingsproces.

3. Omdat alternatieven voor dierlijke producten dienen te worden bevorderd, is het wenselijk dat de regels gesteld aan dierlijke producten optimale ruimte laten aan gehele of gedeeltelijke substitutie van dierlijke door niet-dierlijke ingrediënten en promotie en marketing van niet-dierlijke of semi-dierlijke alternatieven.

4. Willen de besluiten expliciet toegesneden zijn op doelgroepen, dan zal dit besluit moeten worden omgedoopt tot 'Producten, handelaren, retailers en consumenten van dierlijke producten'. Zwakte hiervan (en daarmee van de systematiek) is dat voor producenten, handelaren, retailers en consumenten juist ook hoofdstuk 2 van het ontwerpbesluit Houders van dieren cruciale informatie bevat. Duidelijke uitleg en verwijzing is in elk geval gewenst.

Vorm en procedure

Met de ontwerpbesluiten is beoogd de regels te vereenvoudigen en de transparantie te verbeteren. Het is de vraag in hoeverre dit gelukt is.

Het is een hardnekkig misverstand dat het aan elkaar plakken van vigerende regelingen leidt tot minder regelgeving. Dit is in zoverre onderkend dat niet slechts aan elkaar is 'geplakt', maar juist ook geprobeerd is regels slim te integreren. De ratio daarvan is duidelijk. Echter, het is de vraag of het middel niet erger is dan de kwaal. Het heeft namelijk een 'gelaagde structuur' tot gevolg, die juist afbreuk doet aan de transparantie. Bijvoorbeeld, een houder van kalveren moet op drie verschillende plekken in het besluit kijken om te weten te komen hoe dieren dienen te worden gehuisvest en verzorgd. Daarbij wordt hij/zij geconfronteerd met varkens en een reeks andere dieren aan wie hij/zij ongetwijfeld helemaal geen boodschap heeft.

Hoofdstuk 2, titel 1, paragraaf 2, bevat bijvoorbeeld algemene regels voor het houden van dieren voor productiedoeleinden, die zijn gesteld ter implementatie van richtlijn 98/58/EG van de Raad van 20 juli 1998 inzake de bescherming van voor landbouwdoeleinden gehouden dieren. De regels die voor productiedieren worden gesteld ter implementatie van die richtlijn overlappen deels met bepalingen die op grond van hoofdstuk 2 [bedoeld zal zijn: 1] voor alle dieren gelden. In die gevallen wordt volstaan met de algemene regels en vindt geen herhaling van de norm in hoof[d]stuk 2 plaats (NvT, p. 17).

En hoe maak je ook één, transparant besluit voor 'de particulier die een hond bezit' én de professionele varkenshouder én de exploitant van een dierentuin – allemaal houders, maar zo anders, zonder gedeelde beroepsregels, of ethiek, zoals bij de dierenartsen! En dan moeten er nog meer in worden verwerkt: houders van gezelschapsdieren van diverse pluimage, van melkvee, handelaren, circusexploitanten. En dan komt *een ieder* er nog bij... (p. 2). Dit zijn te veel, te zeer uiteenlopende doelgroepen onder begrip 'houders' geschaard. Dat de nieuwe structuur bovendien niet aansluit bij de systematiek van de Europese regelgeving – die wel in belangrijke mate bepalend is voor de Nederlandse – versterkt onze vrees dat de nieuwe opzet de regelgeving niet transparanter en wellicht zelfs ondoorgroenderlijker maakt.

Het is teleurstellend dat het ontwerpbesluit nog lang niet geheel is ingevuld. Zo ontbreekt de positieflijst nog, net als de AMvB gezelschapsdieren. De welzijnsregels voor legkippen zijn nog niet opgesteld, evenmin als de regels voor vleeskuikens en 'overige dieren'. Ook regels voor dieren in het circus mankeren – waarbij dient aangetekend dat veel dierenleed en regelgeving bespaard kan worden door ten minste het gebruik van wilde dieren in circussen te verbieden.¹⁶ Probleem van de GWWD is achttien jaar lang geweest dat het kader ervan onvoldoende was ingevuld met AMvB's. Vooralsnog is dit grote euvel nog niet verholpen en het ware wenselijker geweest in plaats van tijd en middelen te steken in een nieuwe kaderwet met nieuwe besluiten, de bestaande wetgeving te verbeteren, aan te passen en in te vullen.

¹⁶ Dit ook naar voorbeeld van Oostenrijk, en blijkens de recente aankondiging van DEFRA, het Verenigd Koninkrijk.
Comité Anti Stierenvechten • Compassion In World Farming Nederland • Dierenbescherming
Hondenbescherming • IFAW (International Fund for Animal Welfare) • Milieudefensie • Nederlandse Vegetariërsbond
Nederlandse Vereniging voor Veganisme • Sophia-Vereeniging tot Bescherming van Dieren • Stichting AAP
Stichting Bont voor Dieren • Stichting Brooke Hospital for Animals Nederland • Stichting Dier en Recht
Stichting De Faunabescherming • Stichting Rechten voor al wat leeft • Stichting Varkens in Nood • Stichting Vier Voeters
Stichting Vissenbescherming • Stichting Wakker Dier • Wilde Dieren De Tent Uit • World Animal Net • WSPA Nederland
Zeehondencrèche Lenie 't Hart

Tot slot nog twee opmerkingen. Allereerst moet ons het volgende van het hart. Wat op elke pagina opvalt is de enorme slordigheid. De teksten wemelen van de verkeerde verwijzingen, verwijzingen naar spookartikelen, ontbrekende artikelen, rare indelingen, gekke titels, ontbrekende toelichtingen, ontbrekende zinsdelen, ontbrekende woorden, ontbrekende letters, ontbrekende pagineringen, spelfouten, dt-fouten, opmaakfouten, inconsequente notaties en bovenal van grammaticaal rammelende, warrige of niet zelden onjuiste zinnen.

Hier komen bij de inhoudelijke missers en het niet erg hoge niveau van conceptueel inzicht. Zonder afbreuk te willen doen aan het werk van diegenen die zich hier naar eer en geweten voor hebben ingespannen, kunnen wij er toch niet omheen dat het geheel de sterke indruk wekt dat het hier een haastklus betreft waar onvoldoende serieuze aandacht aan is besteed. Als de houding van LNV ten aanzien van deze teksten typerend is voor de wijze waarop de overheid de bescherming van dieren ter hand neemt, is de situatie nóg dramatischer dan wij al vreesden.

Hiermee verbonden is nog een tweede punt. Van meet af aan heeft de CDON haar grote zorgen geuit over de nieuwe wetgeving, niet in de laatste plaats omdat daarin niet de dieren en hun belangen centraal staan, maar dierlijke productie – zoals hierboven weer *in extenso* is aangetoond. Wij hebben ons daarbij positief opgesteld door zelf een kader aan te reiken waarin gepoogd is recht te doen aan de intrinsieke waarde van het dier: ons ontwerp van een Algemene Dierenbeschermingswet (gepresenteerd juni 2008). Ook via brieven en een rondetafelgesprek hebben wij input geleverd. Tot dusverre hebben wij niet kunnen bespeuren dat LNV hier iets van heeft begrepen. Zoals in ons schrijven d.d. 24 augustus 2009 aan mevrouw Burger al aangegeven, vormde de Nota naar aanleiding van het verslag een dieptepunt in dezen. Tot op heden is deze brief overigens onbeantwoord gebleven.

Het uitnodigingsbeleid voor de bijeenkomst van 24 maart 2010 stemde ons evenmin vrolijk. De uitnodiging aan de CDON bereikte niet de bestemde plaats, waardoor wij onszelf pro-actief moesten uitnodigen. Vervolgens kon slechts één persoon worden afgevaardigd (terwijl in de zaal ruim twintig plaatsen onbezet bleven). Enkele lidorganisaties kregen weliswaar ook een uitnodiging, maar, met uitzondering van de Dierenbescherming, werden juist organisaties met grote achterbannen in Nederland (o.a. Stichting AAP, WSPA, IFAW) buitengesloten. Overleg met de CDON had dit eenvoudig kunnen voorkomen.

Kort samengevat, de inbreng van de gezamenlijke Nederlandse dierenbeschermingsorganisaties is tot dusverre niet alleen goeddeels genegeerd, maar bovendien, als zij toch in ogenschouw is genomen, soms zelfs ontkend. Dat is niet wat wij onder 'consultatie' verstaan. Wij hopen dat daar in deze ronde aanmerkelijke verbeteringen in optreden.